

„Egy könyvgyűjtő patikus élete és gyűjteményének sorsa”

Egy olyan város, mint Debrecen, sokrétű hagyománnyal rendelkezik, olyan rétegekkel, amelyek története – méltóan a város tudományos intézményi rendszeréhez (közgyűjtemények, felsőoktatás, akadémia) – nem kicsiny szakirodalomban feltárt. A 18. századra nézve ráadásul különös figyelem hárult több historiográfiai korszakban, már csak a Református Kollégium, illetve annak neves diákjai miatt is. A Kollégium történetéről – nem utolsósorban mostani szerzőnk jóvoltából is – könyvtárnyi szakirodalom született, egyes professzorokról (Maróthi György, Hatvani István stb.) kismonográfia íródtak, és a neves személyiségek is legalább egy-egy tanulmány szintjén pályaképet nyertek az utókortól. Kazay Sámuel éremgyűjteménye (Zoltai Lajos), patikája (Benkő Ferenc) és könyvtárai is (Szelestei Nagy László, Berlász Jenő, Kelecsényi Gábor) komoly tanulmányok tárgyai voltak, és számos kisebb közlemény is érinti gyűjtőszünetét, könyvtárának különleges értékeit. A mostani kötet azonban átfogó képet ad életéről, és könyvtárának kialakulás-történetétől kezdődően úgy adja a históriáját, hogy tartalmilag is az eddigi legmélyebb elemzést nyújtja.

Az első részben, praeambulum-szerűen a könyvtár his-

toriográfiai áttekintéseként a kortárs gyűjtemények létét is felvillantó néhány oldalt olvashatunk. Ügyes szerkesztésbeli fogásnak tartom, 'captatio benevolentiae' vagy „előzetes étvágyfelkeltés”.

Nagyon jónak látom az életrajzi részt. Anélkül, hogy kifejezetten hivatkozna a szerző az egyes, a szakirodalomban felbukkanó dátumok, helyek hibás voltára, több ponton helyesbíti, pontosítja az adatokat. A debreceni patikus bemutatása pedig kiváló lehetőséget adott a szerzőnek arra, hogy a könyvtárnak a házon belüli elhelyezkedését is bemutassa.

Szabó Botond több helyen a kéziratban „nyomasztó görög-római” műveltséget említ. Miért lenne ez nyomasztó? A kijelentés legalábbis

Szabó Botond több helyen a kéziratban „nyomasztó görög-római” műveltséget említ. Miért lenne ez nyomasztó? A kijelentés legalábbis magyarázatra szorul. Magam nem hiszem, hogy a 18. században, vagy akár ma, bármi-vel is „többet” tudnánk, mint a görögök. Másként fogalmazták meg, nem tudták megmérni, amit gondoltak, és főként az „alkalmazott tudományok” nem voltak fejlettek. De a görög kultúra mély ismerete éppen nagyon inspiratív, ahogy ma sincsen igazán – a tudományában – sikeres természettudós (persze pénzügyileg lehet ettől akár sikeres is), akinek nincsen humán olvasottsága.

Magam nem hiszem, hogy a 18. században, vagy akár ma, bármi-vel is „többet” tudnánk, mint a görögök. Másként fogalmazták meg, nem tudták megmérni, amit gondoltak, és főként az „alkalmazott tudományok” nem voltak fejlettek. De a görög kultúra mély ismerete éppen nagyon inspiratív, ahogy ma sincsen igazán – a tudományában – sikeres természettudós (persze pénzügyileg lehet ettől akár sikeres is), akinek nincsen humán olvasottsága.

Dicsérendő a szerző abban, hogy a vallási viták bemutatásakor mértékletes

állásfoglalás jellemzi, és csak a személyét, kálvinista mivoltát jobban ismerők mosolyognak a bajszuk alatt egy-egy megjegyzésére.

Kazay római kori adatgyűjtése nagyon érdekes forráscsoport. Megjelenítésekor azonban fontos lenne az egyes feliratok azonosítása (Corpus Inscriptionum Latinarum), még akkor is, ha most nem ennek a kéziratnak a kiadásáról van szó. Ha nem szerepelnek abban, akkor még szenzációsabb a dolog. A kiadást magát egyébként javasolom hasonlóan, internetes megjelenítésben közzétenni.

Ha egyszer Pavercsik Ilona befejezi a magyarországi könyvkereskedelm történetéről írandó monográfiáját, e könyvnek is nagy hasznát veszi. Szabó Botond ugyanis nem egyszerűen a helyi és magyarországi értelmiség levelezését vette számba ahhoz, hogy Kazay gyűjteményfejlesztési lépéseit azonosítsa, hanem bemutatta azokat a lehetőségeket, amelyek általában egy debreceni (és tegyük hozzá, magyarországi) könyvgyűjtő számára a vásárlás megvalósításában rendelkezésre álltak. A Kollégium maga is árusított könyveket, aukciókat tartottak a városban, a könyvkötők és a könyvnyomdász is foglalkozott könyvek eladásával is. A külföldre utazókat is számba vette a szerző, hiszen a „könyvek útja” Debrecenig gyakran az ő poggyászukon keresztül vezetett. Persze Kazay is számos könyvet tanulmányútjai során vásárolt, vagy éppen máskori utazásain (Bécsben aukción, vagy éppen egy magyarországi városban). A levelezésen túlmenően Kazay már kiadói katalógusokat is használt a beszerzési megtervezésekor. Megjegyzem még, hogy Kazay könyvtárgyarapításai alkalmat kínáltak a szerzőnek egy jó „utólagos cenzúra” és „kereskedelmi cenzúra” oldal megírására.

A szerző Kazay Sámuel kapcsolati rendszerét számos szempontból alaposan elemzi. Nem egyszerűen arról szól, hogy ezek a kapcsolatok miért voltak fontosak a gyűjtemény alakulása történetében, egyes ritkaságok megszerzésében, hanem a kapcsolatok bemutatása a gyűjtő műveltségéről készült rajzot aktívan színezi is. Fontos

apróság, és Szabó Botond gondosságára utal például az a momentum, ahogy felvillantja Kazay héber ismereteit, és ennek kapcsán ellenőrzi, hogy hány zsidó ember élt a gyűjtő fiatal korában Tótvázsonyban, ahol felnőtt. Latin írásmódja és a Kazay által beszélt nyelvjárás összefüggéseire is figyelt a szerző, ami megnyugtatta az olvasót: nem hányaveti munkát olvas.

A könyvtár tematikus elemzése mögött a könyvtáros szerző áll. Üdítő olvasni azt az oldalt, ahol a Kazay-könyvtár rendjéről – mások szerint rendetlenségéről – ír, hiszen ez is alkalom a kortárs könyvtárak rendjével (*ordo libroum*) való összevetésre. A tematikus elemzésben hangsúlyokat tesz, de nem a sajátját, hanem a gyűjtőét. Ez fontos dolog: leírásra is törekszik, és értékeli is. A hangsúlyok megváltoztatásával ugyanis torz képet is alkothatna.

Szabó Botond nem írja tovább a kijelentését, hogy „Kazay Sámuel könyvtárlományában a kor viszonyaihoz képest kimagasló a természettudományos művek aránya”. Az ide sorolható tételek száma pontosan 19,9 százalék. Ez a mondat igazolható a teljes kora újkori könyvanyag tematikus elemzésével, de ugyanakkor mutatja azt is, hogy a magyarországi (és erdélyi) természettudományi, orvosi, jogi, közgazdasági értelmiség nyugati (és amerikai) sikerének mégiscsak a „nyomasztó” klasszikus és humán műveltség volt a kulcsa. A szűk szakterületen mutatkozó jelenségek tágabb környezetbe helyezéséhez nagyobb készséget ad az átfogó műveltség, a műszeres szakmákban (az orvosi is ilyen) ez különösen nagy erőt adhat.

Szabó Botond kifejti, hogy Kazay bibliofil is volt, de filológus is, no meg a szakmájához mindent igyekezett megvenni. (Nem tudom, figyelt-e a Bodoni kiadványok szépségére, és egyben filológiai újszerűsége – ha már kortársak voltak. Apponyi Antal György és Teleki Sámuel például nem csak a szép Bodonit látták, hanem a szöveghelyest is: igaz, ők meg is tudták fizetni.)

Debrecen „magánál nagyobb híré”-vel kapcsolatban meg kell állapítani, hogy a kérdéssel foglalkozni kell. A kép, ame-

lyet Debrecenről rajzolt Szabó Botond, azt hiszem, megáll, pontos. A gond ezzel az, hogy az a hivatkozott irodalom nagyon más, mint amit a szerző alkotott. Hiányzik mondjuk Sárospatak vagy Pápa, Nagyvárad vagy Pest, Eperjes vagy Pozsony hasonló szakirodalma. Nincsen mivel összehasonlítani. Ez nem a szerző hibája, és nem is az ő dolga megírni. Pedig Kazinczy vagy Petőfi Debrecenre nézve nem éppen hízelgő véleménye akkor cáfolható, vagy igazolható, ha hasonló forrásokat hasonló módszerrel több városban is megvizsgálunk, majd hasonlítunk.

Óriási kincs a könyv *Mellékletek* része. Az elsőben Kazay rajzai egy részének reprodukciója látható, és levele gróf

Balassa Ferenchez, az udvari tanulmányi bizottság elnökéhez (1781). A második a Kazay-könyvtár 2203 tételes katalógusa. Így a szerző állításai közvetlenül is ellenőrizhetővé váltak.

Gáborjáni Szabó Botond (2014): *Kazay Sámuel és a Debreceni Kollégium. Egy könyvgyűjtő patikus élete és gyűjteményének sorsa – fejezet a historia litteraria magyarországi történetéből*. Tiszántúli Református Egyházkerületi Gyűjtemények, Debrecen. 498 o.

Monok István